

ІСТОРІЯ МОЄЇ ХОРОБИ

Те, що маю далі оповісти, може декому видатися неправдоподібним, або щонайменше випливам божевілля. Звістка про мою хворобу, подана в 5 книжці "Літературно-Наукового Вістника", виразно вказувала на те, що моя хвороба була нападом божевілля, і що тільки завдяки старанному ліченню в Крумлерівськiм закладі я вернув до здоровля.

В останніх тижнях була в "Ділі" поміщена стаття М.Лозинського п.з. "Складки на хорого письменника", якої передрук я тільки що прочитав у 243 числі Київської "Ради" з дня 5 жовтня. Із змісту сеї статі не видно нічого про те, яка була моя слабість, які її наслідки, але сказано тільки диядарно: "Nec mortuus est Ivan Franko hic natuus est хорий письменник".

Не читавши протягом чотирох місяців моєї слабости ніяких газет, я не знаю, чи було що нотовано про неї і в який спосіб було нотовано, а з статі д.Лозинського видно лиш тільки, що в тім часі, – "тоді", як каже д.Лозинський після поетичного вступу, зовсім по аналогії "Слова о полку Ігореве": "тогда кнѣзь Игорь вступивъ златъ стремень", а коли, невідомо, – отже, "тоді" почав появлятися в нашій пресі спис складок на хорого письменника. Очевидно, був тут якийсь секрет.

Очевидно, люде, що аранжували ті складки і подавали ті оголошення, мали якийсь інтерес у тім, щоб ширша публіка не знала, на кого ідуть складки і з якого приводу. Минуло вже три місяці від часу мойого виходу із Крумлерівського закладу і я доси не маю відомостий ані про розмір тих складок, ані про те, хто був їх ініціатором, ані про спосіб їх збираня і адміністрованя. Знаю тільки, що фонд остаточно перейшов в завідуване совітника Кароля Бандрівського, який із него платив за мое удержане в Крумлерівськiм закладі по 12 корон денно, який по моїм виході передає для мене щомісяця і для моєї сім'ї по 3000 к. місячно.

Що ж до самої моєї слабости, то приходилося б зачинати досить далеко і оповідати про річи неприємні для мене і для инших, а головно про той навал літературної праці, переважно зовсім ме-

ханічного характеру, про ті клопоти і гризоти, яких аж в надмірній мірі достарчувало міні публичне і природне жите, щоб дійти остаточно до того, що з кінцем 1907 року і з початком 1908 р. я чув себе зовсім обезсильним, перебув страшенний, майже двонедільний напад мігрени, сполучений з ненастанним дзвоненем в ушах і змушений був нарешті засягнути лікарської помочи. Др. Л. Коссака, до якого я удався за порадою, на підставі аналізу моїх учинків, сконстантував у мене запалене нирок і записав мені лікарство, по якого зажитку я відразу почув такий страшенний нервовий біль у лівій руці, якого я, відмалку привиклий до ріжних хороб і слабостей, не зазнавав ніколи доси. Протягом 14-ти днів у марті я не міг ані вдень, ані вночі заснути, не міг сидіти, і коли про те не переставав робити, то робив се серед страшного болю. Тільки ходячи, особливо по дворі, по холоднім повітрі, я почував деяку полегкість. Др. Коссака не вмів мені на сей біль порадити нічого і радив тільки гігієнічні засоби не робити, не читати, не писати нічого. Нарешті, постановив за його порадою виїхати до Ліпіка в Хорватії, де на думку д-ра Коссака мала бути йодова вода значної теплоти. Прибувши до Ліпіка, я найшовся в місці, де не лічили ані на запалене нирок, ані на нервові болі, тільки на сифілістичні хороби. Я зараз зголосився там до ординації д-ра Вісберга, пив тамошну горячу воду, в якій одначе було більше щавної, ніж йодованої матерії, і приймав щодень горячі купелі та піддавав болочу руку дворазовому електризуваню.

Протягом цвітня мій біль у лівій руці уступив майже зовсім, так що я міг у вільних хвилях займатися літературною працею. Так в тім постигло мене зовсім несподіване нещасте. Від надміру випиваної мінеральної води я ночами попадав в горячку і безсонність і раптом одержав можливість говорити через т.зв. почту духів з віддаленими особами.

Одного дня почув я голос, властиво, шептане помершого перед десятьма роками Михайла Драгоманова, який почав мені докоряти тим, що його положене на тім світі дуже прикре, і то головне через мене. Особливо докоряв мені тим, що я видав його листи, адресовані не лише до мене, але також до інших посторонних людей. Даремно я старався оправдуватися тим, що мав право і навіть обов'язок 10 літ по його смерті опублікувати ту кореспонденцію, що має все-таки великий літературний і бібліографічний інтерес, він одначе не переставав докоряти мені і стояв на тім, що він за життя зовсім не писав мені ніяких листів і не читав ніяких моїх листів, а всю його

кореспонденцію зі мною від якийсь названий ним, але мені зовсім невідомий секретар. Даремно я покликався на те, що листи всі писані його власною рукою, і обіцяв при тій нагоді спростувати помилку, зроблену в моїм поясненні до пісні про турецький напад на Ведмедівку, де я, не змігши справдити його цитату з літописи Грабянки, сказав, що у вказанім Драгомановим в "Політичних Піснях" місці у Грабянки згадки про Ведмедівку нема. Ся помилка була тим часом вже спростована Богданом Барвінським у "Руслані", де, крім цитату із Грабянки, наведено було надто докладнішу відомість про турецький напад на Ведмедівку в літописи Самовидця. Я обіцявся справити сю помилку, та проте Драгоманов загрозив мені, що поставить мене перед суд Божий, бо не тільки він сам, але й інші покійники в небі не можуть витримати зо мною. Він вмовляв в мене, що я страшний грішник, не повинен зовсім жити на світі, і що сам він терпить через мене від якихось прощурок. Я не брав занадто серйозно, та все-таки мені здавалося, що Драгоманов задоволився моєю заявою про спростоване помилки.

Та не минув тиждень, коли одної ночі, в якій я лежав у сильній гарячці, мене збудили зі сну різкі голоси невидимих мені духів, із яких один відчитав мені декрет, що запозивав мене на суд Божий і велів мені підписати якусь декларацію, а опісля, саме о півночі, мені велено вийти під загрозою, що сей дім зараз завалиться. Я хотів убраться і взяти шубу, бо ніч була дуже холодна, але мені під загрозою Божого гromу заборонили брати шубу і шапку, а коли я, гонений грізними голосами, в самім сурдуті і з черевиками в руках вийшов з подвір'я на вулицю, мене погнали дорогою, що веде з місточка на поле, і раз у раз грозячи, що мене зараз грім заб'є, веліли мені кинути черевики, потім скинути сурдут, у яким в кишені була моя нотатка і 360 корон, потім веліли мені скинути камізьку, в якій був годинник з золотим ланцюжком, потім суконні штани, у яких в кишені була портмонетка з 19 коронами, нарешті, веліли мені скинути полотняні штани і, накінець, сорочку, якої, одначе, вже не хотів скинути. Тоді веліли мені зійти з дороги, перейти через рів і перелізти через пліт, городжений із сухих ломак, який я переліз і скочив на обгороджену ним стерню. Тою стерниною вниз погнати мене на луку, покриту великими калюжами і перерізану крутою річкою, що пливе біля Ліпика. Мене гонили від калюжі до калюжі, велючи мені переходити через них, вкінці доправили до річки, але відси завернули знову в противну сторону. Під найстрашнішими

загрозами мені заборонили вертати до Ліпіка, а коли я, нарешті, не хотів далі йти й раз у раз озирався, відки йдуть голоси, вони насміхалися з мене, що ти їх не побачиш, так і, нарешті, зложили щось мовби суду, яким мене засуджено на найстрашніші муки пекельні, а перед тим на побут у якійсь горі протягом 18000 літ. Потім я почув, немов під мною ворухнуться земля і немов я з безмірною швидкістю перелітаю безмірні простори. По кількох хвилинах наступив перестанок, в часі якого різні духи, в тім числі духи Наумовича і Гушалеви́ча, підносили протів мене найстрашніші закиди і докори, і нарешті мене лишили самого серед болотяної толоки недалеко ліпичької дороги. Тут я, оглушений отсею страшною сценою, під дощем і холодним вітром, біля великої калюжі просидів до десятої години ранку, коли мене знайшов там жандарм Тарнавський, що жив поруч мене в тім самім домі Павлячка і пробував в Ліпіку також з лікарської поради. Моє щезнене вночі з помешканя Павлячка нароби́ло значного переполоху. В місточку мене пошукували, мабуть, від самого ранку. Мене привезли до помешканя Павлячка і поклали до ліжка. Незабаром прийшов бурмістр Ліпіка і мій ординатор др. Вісберг і, не розпитуючи мене ні про що, записав мені якесь лікарство, яке мені по якійсь півгодині дала захити пані Павлячкова. Не знаю, з чієї поради і ініціативи того самого дня, десь о полудне, той самий жандарм Тарнавський відвіз мене до невеликої санаторії братів Боасів, у сусіднім місточку Урпіку. Тут я у страшній горячці пролежав 10 днів, невимовно терплячи не лише від самої горячки, але також від страшених шептань Драгоманова і інших духів, які грозили мені якимось кольосальним поцесом у Відні або розстрілянем і найстрішнішими покаліченнями, а дух Драгоманова радив мені повіситися. Там же, у Урпіку, почався надо мною організований Драгомановим суд Божий, якого початок був перерваний появою мого сина Тараса, який, не гаючись і заплативши рахунок санаторії, вечером того самого дня поїхав зо мною на двірць залізниці в Урпіку; в супроводі завідателя Ур. закладу ми доїхали до ст. Дуго село, де, пересівши на залізницю Гілме-Будапешт, вернули по 36-годинній подорожі до Львова. Всю дорогу, один із найстрашніших моментів мого життя, я переїхав під ненастанними шептаннями і галюцинаціями, в тяжкій горячці. Там же, в Урпіку, в тім самім санітарнім інституті, не знаю, чи після першої чи після другої ночі, я прокинувся з почутєм невимовного болу у правій руці, яка раптом зробилася удвоє більша від мого нормального стану і якої пальці

були страшенно покривлені. Другої ночі те саме сталося з моєю другою рукою і рівночасно дух Драгоманова признавався мені, що він се зробив мені, щоб я не міг більше нічого писати. Не можу передати всего того, як страшенно мучило мене почуте мого безвихідного стану в тім інституті, де брати лікарі, не питаючи мене про стан моєї хвороби, лічили мене якимось невимовним, напівгустим напоєм і запускали мені очі атропіною і, нарешті, пустили мені кров з лівої руки. Всю дорогу з Уршкі до Львова дух Драгоманова докучав мені докорами, чому я не велів забандажувати собі руки.

Прибувши до Львова, я зараз другого дня рано удався з жінкою до д-ра Кобринського і показав йому свої руки, та сей відправив мене ні з чим і радив мені удатися до д-ра Коссака. Того самого дня по обіді під впливом галюцинаційних голосів я прибіг до д-ра Коссака і застав його в якомсь дивнім замішаню, і він, передержавши нас із жінкою довший час у передпокою, закликав нас до своєї ординаційної комнати, де заставив нас знов ждати добру годину, почім, покликавши як свідків панів Беднарського, Возняка, Томашівського і Гнатюка, не розпитавши мене ні про що, велів відставити мене до закладу для неулчимо хорих – т.зв. Крумлерівки, при улиці Дверницького. Я приїхав у супроводі Томашівського і Гнатюка до того закладу і пробув у ньому три місяці, найстрашніші і найдивніші в моїм життю. Перша моя вечеря в тім закладі була якась невимовна страва із гнилих яець, від якої я за кождою ложкою блював у своїм нутрі – сімнадцять разів. Настоятелі того закладу, що має шумний титул брата Святловскі, оба люди молоді і без фахової освіти, міряли, щоправда, мою горячку, але ані не думали мене лічити і навіть не питали нічого про стан могого здоровля. Щонайбільше давали мені якийсь білий порошок під назвою спанхи, якого я, одначе, по одній чи двох пробах не хотів далі заживати. Обслуга була над усякий вираз недбала. Мене держали весь час в замкненій келії із тапетованими дверима, без дзвінка, так що в ніякій натуральній потребі не можна було достукатися слуги. Зате вночі, правильно о тім часі, коли я, томлений ненастанними галюцинаціями і привидами, міг на хвилию заснути, приходила інспекція в особі одного з найкумедніших слуг з голосним стуканем дверей і з ще голоснішим стуканем чобіт по підлозі і будила мене із сну. На вікні всю ніч світилася лямпа, і її світлію попадало мені просто в очі, а коли я часом закрив собі очі хусткою, інспектор преспокійно відкидав мені хустку з очий. Цілих перших шість тижнів могого побуту

в тім інституті тривав, оранжований Драгомановим, суд Божий над мною. Основою того суду було якесь оскаржене, уложене Драгомановим на підставі чортівських інформацій і власних догадів, та сего оскарження мені не відчитано. Коли пізніше, якось припадково, прочитано частину вступу, я запротестував супроти того оскарження як зовсім неправдивого. Не можу входити в деталі того суду, який полишився нерішений і в якому розбирано мої особисті, сказати, приватні гріхи, а полишено мою публичну діяльність. Все те, що я пережив в сих трьох місяцях, усувається з-під прилюдної дискусії, і я не буду про се говорити. Скажу тільки, що за причиною Драгоманова обі мої руки сталися пристановищем чортівських прошкурор, які покривив їх невимовним способом, завдаючи мені страшні муки.

Інститут літератури ім. Т.Шевченка НАН України. – Відділ рукописів. – Фонд 3. – № 185. – Автограф Андрія Франка.

Листи Івана Франка з 1908 р.

До В.Доманицького

Дорогий Добродію і любий мій Друже!

Насамперед вибачайте, що я, зайятий немудрими приготуваннями до моєї подорожі і до крайности знесилений та отуплений своєю хворобою, не написав Вам, що їду зі Львова, ані доси не дав Вам звістки про свій побут.

Чиню се сьогодні під впливом незвичайної пригоди, яка сталась міні сеї ночі і про яку хочу Вам оповісти. Додам попереду, що жию тут у Ліпку, у купелевім місці недалеко коло Загреба в Хорватії, зовсім сам, не читаю ніяких часописів і доси не одержав нізвідки ніяких листів. Отже, сьогодні вночі, з четверга на п'ятницю, між 6 і 7 вранці, лежачи в ліжку з зажмуреними очима, я в якійсь невиясненій для мене об'яві прочитав Ваш лист, писаний сими днями, не знаю вже, чи до Наук. Тов. у Львові чи до якої редакції про Ваше і моє видане Шевченка, про нашу кореспонденцію в тій справі з додатком зовсім невідомих міні доси обставин Вашого знайомства з І.Камінським, від якого Ви дістали 3 вірші Шевченка, писані рукою не Шевченка, а Камінського, які Ви взялися опублікувати в своїм

петербурзьким виданню з широким мотивованем вагань, з проектом опублікувати вірші з Вашими застереженнями і заявою Камінського зі згадкою про реферат Судернана в Петерб. Слав. Благотв. Общ., де сей докорив Вас за пропуск тих віршів, які Ви повинні були з даними застереженнями опублікувати, з дальшими увагами Вашими про те, що Ви мали намір прочитати I т. мойого виданя Шевченка (тут Ви згадуєте про мою поправку до "Катерини"), подати ті вірші в доповненню до другого тому мойого виданя Шевченка, в чому будімо спинив Вас мій лист, остатній, писаний до Вас мною зі Львова, в яким я не казав Вам присилати ніяких поправок. Коли справді Ви дістали від мене такий лист, то се, очевидно, діло якоїсь нечистої сили, бо, оскільки собі пригадую, я просив Вам коротенько присилати доконче поправки завважених Вами помилок мойого виданя, в котрому, як міні здавалося на підставі уваг Романчукових, у деяких поезіях були попропускані деякі рядки. Се тільки я мав на думці і задля того велів друкарні здержатися з друком остатнього аркуша II тому з титулом і змістом, аби туди могли вийти завважені Вами помилки.

Далі в своїм обявленнім міні сьогодні листі Ви говорите про другий том мойого виданя, про мої конектури в "Княжні" чи "Титарівні", з яких із конектурою "з-за двора" Ви не згоджуєтесь і яку й я сам уважаю зовсім недотепною, але лишив її тільки тому, що не міг ніяк знайти інших слів, відповідних для сего місця, крім хиба ще менше відповідного "з-за яра", якої форми у Шевченка зовсім, здається, й нема, та й як "сходжене" до "зорі" зовсім не підходить. Далі Ви згадуєте про пропуск Шевченкових творів у празькім виданню і у Романчука, що віршик "Ой у саду, саду", признаючи міні рацію за поміщене з застереженням в нотці разом з двома іншими ніби народніми піснями і про датоване віршика п.Макарову, щось таке, чого я не розібрав добре, бо в ту пору до моїх дверей застукав сторож (була половина 7-мої години ранку) і я, довго перед тим безсонний і занятий слідженем Ваших слів (зовсім Вашим характерним стилем), відкрив очи і мусів устати.

Отсе Вам вірна реляція змісту того Вашого листа, який я прочитав сьогодні в сні-яві. Не хочеться вірити, щоб він був впливом самої моєї уяви, тим більше, що, прокинувшись, я силкувався кілька разів опертися напливаню в мою свідомість тих чужих міні фраз, робив свої уваги і звертав увагу на що інше, але по кожній такій перерві непереможна сила якоїсь сугестії повторяла міні для

пам'яті остаточно вже відому фразу і тягла далі Ваш текст. Таким самим способом тої самої ночі десь недовго по півночі я "прочитав" статтю якогось невідомого міні автора, уложену також окремим галицько-русинівським стилем, де оповідано про моє жите з деталями, відомими міні самому, і з докладним, а бодай категоричним показом, що всі мої писання нічого не варті, що вони полягають не на знаню життя і рідного народу, а на "дурних книжках", що я ними деморалізую молодіж, що вони на становищі ворогів нашої справи, що я ширю клевети про наших найкращих проводирів і т.д. Інтересно знати, чи така стаття справді появилася в останніх днях або появиться незабаром. Цікаво, що в ній на початку протестовано проти запомоти, яку дало міні Наук. Тов. на уможливлене мойого виїзду на поратунані здоровля, запротестовано проти дальшого друкованя моїх праць, а особливо моєї "Історії літератури" і на кінці запротестовано також проти ставлення міні пам'ятника і шанованя моєї пам'яті як чоловіка зовсім ненормального і ворога руського народу.

Ну, та годі балакати. Роблю се лише для того, щоб переконатися, чи маю діло з об'явами якоїсь галюцінації чи, може, з першими проявами дійсного божевілля. Для того прошу Вас ще раз напишіть міні, чи справді Ви написали щось подібного до того, що я отсе зреферував Вам.

Адрес мій: Дг. Ів. Фг. Ліпик (Кроатіен) bei Pawliceck.

Цілую і поздоровляю Вас.

Ваш Др. Іван Франко

Ліпик д. 27/ІІІ 1908 р.

Інститут літератури ім. Т.Шевченка НАН України. – Відділ рукописів: – Фонд 3. – № 1072. – Автограф.

Опубл.: *Возняк М.* З приводу двадцятиліття "Кобзаря" в редакції В.Доманицького: (Його листування з Ів.Франком) // За сто літ. – Х.; К., 1930.

До В.Доманицького

Дорогий і любий Друже мій!

Сердечне спасибі за Ваш лист і вибачайте, що пишу Вам на таким грубим не листовім папері, але в мене нема иншого, а тут купувати не хочеться. Я живу тут без ніяких вістий, що у нас робиться й

діється; про смерть Антоновича дізнався з кореспондентки моєї жінки та такої ж картки д-ра Коссака, мого добродія, що лічив мене безплатно і тепер дбає про моє здоров'я більше, як я сам. Не читаю ніяких газет, ані не привіз собі ніяких книжок, бо вже остогидли вони міні при всім моїм зацікавленню ними. Щодо мого видання Шевченка, то я одної ночі в такій же галюцинації, як та, що принесла міні Ваш фіктивний лист, був присутній на прецікавому засіданню Петербурзького наукового товариства ім. Шевченка, в яким председатель довго і дуже втомлюючо говорив про мою поправку до "Катерини" і про Ваші відносини до тої поправки і до якогось нікому невідомого Полевського видання якоїсь частини "Катерини" з такою самою лекцією, яку я помістив у своїм тексті, зазначивши в нотці, що, на мою думку, так а не инакше треба читати те місце. Ніякої полевської редакції "Катерини" я не знав і не знаю і свою поправку зробив на власну руку, і не утаїв її, а зазначив виразно, що се моя конектура, а дотеперішній текст виглядає ось як і т.д. При тім председатель Наук. Тов. ім. Шевченка генерал Воронов висловив своє обуренє на мое виданє Шевченка з моїми конектурами і з моїми варіантами і з моїми поправками в тексті Шевченка, який повинен бути нетиканий супроти не знаю вже якого офіціального тексту, якого уложене має бути повірене Вам і міні разом, *pe varietur*. Нарешті, на всі поправки, на всі варіанти, на всі видання Наук. Тов. у Львові, на всю Галичину і на всю Україну генерал Воронов радив наплювати, а удатися під протекторат великого українця і святого пророка Івана Кроншатського, котрий одинокий скаже нам вірне слово про Шевченкову "Катерину" і вартість полевського видання, і про свої варіанти, і що з ними робити, і просить вислати до нього депутацію з самих Воронових і одного Неронова. Депутацію вислано, і вона принесла відповідь. На думку св. Івана Кроншатського, що ніякої України нема і не може бути, ніякий Шевченко не був і не має ніякого права бути якимсь українським поетом, і ніяке общество його імени не може бути і виклади свої мати в Адміралтейском Клубі, і він сам ніякий українець і не хоче мати нічого тільки спільного з якимось обществом ім. Шевченка.

Потім наступив реферат одного з Воронових про нарис подорожжя його, Воронова, по всіх морях відомих і невідомих доси і по всіх із тих морей витікающих ріках. На питання, чи не надрукував би сю працю власним накладом, він відповів, що не має ніякого накладу і не може жадати на нього нічого, бо не має сам нічого, крім довгів.

Тоді референт постановив внесення: предпродовіть сочиненіє его Превосходительства о его путешествіи по всѣмъ извѣстнымъ и неизвѣстнымъ морямъ в клоаку его Превосходительства і доставить ему изрядное удовольствіе собственнымъ сочиненіємъ выстирать свою собственную стару паню. Ну, та годі про сю містифікацію, якої я впав жертвою на своїм ліпикськім леговиці. Щодо Вашого проекту ювілейного видання Шевченка, то я, розуміється, не маю нічого против того, щоби ми оба колегiально постаралися вияснити всі суперечности або непевні місця в "Кобзарі". І міні здається, що тепер лекше буде зробити се, як давніше, коли відомо було далеко менше варіантів від тих, яких нагарбали Ви зі всіх кінців в Росії. Нема ніякого сумніву, що їх або й інших надрукованих віршів Шевченка набереться ще немало в друкованих або невідомих доси автографах, а наше з Вами діло справді лише коректорське та й годі.

Щодо мойого побуту в Ліпiку, то я не думаю, що бути міні до кінця цвітня, як тільки скінчу той курс лічення, який присудить міні лікар, зараз виїду звідси до дому, не буду там нічого нового, особливо в белетристиці, робити, бо не чую в собі ніякої сили, але буду далі вести свої приповідки та видання апокріфічної та повістєвої літератури, та принагідні наукові праці про ріжні інтересні для мене теми, прим., староруські притчі або прокламації, українські пісні, для яких повного вивчення маю пребогатий порівняльний матеріал у виписках із Гайльда і наших критичних видань. Тут я не боюся ніякої критики, бо і методично, і річево буду стояти на всіх основах новочасної людської думки і праці. Житя в Ліпiку дуже дешево і досить добре, дешево вино власного виробу, легеньке і дуже добре, якого літра коштує одну корону і яке дається пити і не шкодить нічого. Час тут не особливий; остатні дні марта і отсей перший цвітня зовсім холодні і непривітні і нічим не ліпші нашої східної Галичини.

В маї тут почнеться сезон купелевий, наїде багато всякого сiфілістичного панства, помешканя подорожіють у десятеро, і до купелів буде неймовірний стиск. Для того добре, що я понав сюди перед сезоном, хоч і в непривітну погоду, але можу ліпше пильнувати свого здоровля і лічитися, ніж у великій юрбі пацієнтів. Бажав би по виїзді з Ліпiка побути ще хоч кілька тижнів на березі далматинського моря, в Абації або в Ловрані, де живе наша письменниця Надія Кибальчич, замужня Козловська, зі своїм хорим чоловіком, прекрасна людина, з якою мені познайомитися близше

дуже хотілося. Та не знаю, чи вистане міні грошей, яких у мене нема, хіба 200 к. та дещо дрібних, а не знаю ще, скільки тут треба буде заплатити лікарю і за деякі ліки, і за жите у симпатичного хазяїна Павлячка та його милої, хоч уже старшої, але дуже проречистої і говіркої хазяйки. Побачимо ще, як що буде, а тепер я чую себе ще дуже ослабленим та нездібним ні до якої серйозної роботи, крім механічного коректурного ремесла.

Дуже мене тішить, що Вам подобались листи Драгоманова. Вони у мене лежали, як огонь на серці і як не сповнений обов'язок на сумління і я видав їх совісно, без ніяких урізок, неприємних для мене місць і лайок. Нехай знають, що я не на рожах виріс і що мої учителі не трактували мене поблажливо і лаяли, коли було за що, або перед і не було за що, але за будучі дурниці. Я не маю ніякої претензії ні на що в світі, ні на признане, ні лайку, але було би добре, якби що написали дещо про ті листи, особливо не особистого, а загального характеру, як причинки до характеристики могутньої і суцільної індивідуальності Драгоманова, трохи чи ціннішої для нас і з педагогічного і з національного погляду, як усі його неоцінено стійні писання. Він один, окрім хіба Шевченка, був натурою наскрізь оригінальною і суцільною, чар покійного в собі і недоступного до жадної переміни в своїх не раз намічених, а просто вроджених принципах, основаних на щиролюдській загальній толеранції та бистрій непохибній орієнтації в кожній життєвій чи політичній, чи національній справі. Для того його листи мають таке величезне значіння і їх повне видання отворить нові горизонти думок і розвою і буде найпевнішою запорукою, ніж усі його твори, що ми не пропадемо, коли таких велетнів і силачів духових видає наша природа. Яким нікчемним та некультурними та неосвітними почуваю я себе перед ним і яким некультурним та неосвітним повинні би себе почувати всі Галичане, недужі на своїх рабських та тупих інстинктах, нетолерантні, нетерплячі, заняті безглуздою політикою і нездібні навіть дійти до простого народа та служити його невисоким, але добре понятим потребам і інтересам. Вибачайте, що забалакався і тягну Вас у свою інтимну святиню своїх почувань. Уважаю Вас за чоловіка гідного всякого довіря, яких я так мало стрічав у своїм злиденнім житю. Нехай вони послужать Вам для зрозуміння моєї ніби наукової і всякої іншої діяльності, якої я так не розумію гаразд, а кидаюся на неї якомсь принагідно та випадково, щоб заповнити неситий мій мозок чим будь, аби не одурити до решта.

Кінчу свій лист просьбою – вибачайте міні слова, коли вони декуди недоладні мати мене в своїй пам'яті.

Ваш *Іван Франко*

Ліпик д. 1 квітня 1908 р.

Інститут літератури ім. Т.Шевченка НАН України. – Відділ рукописів. – Фонд 3. – № 1073. – Автограф.

Опубл.: *Возняк М.* З приводу двадцятиліття "Кобзаря" в редакції В.Доманицького: (Його листування з Ів.Франком) // За сто літ. – Х.; К., 1930.

До Ф.К.Вовка

[Ліпик, 2 квітня 1908 р.]

Високоповажаний Добродію!

"Не пиши до Вовка! Не пиши йому нічого", – так говорив міні вчора його дух – Драгоманов, що удостоїв мене своєї появи в візії, яку я мав вчора з ласки ліпичької води, в якій я купаюся і яку п'ю по пару літер щодня (отсе моя теперішня адреса на цілий сей місяць по лат. кал.).

Сердитий був Драгоманов, нарікав на своє небо, де формально нема нічого, нема дна, нема покришки, ні світла, ні темноти, ні ніякого тіла, ні ніякого руху, а так просто щось собі лежить чи летить кудись без руху, без спокою, без тіла, без поруху, словом, без нічого, а ще на домір злого Бог напускає на грішні душі якісь "припорки", почуте, немов тобі блощиці лазять і се спричинює почуте страшного обридженя. Отаких-то "припорків" пускає на думку покійного мое писаня, всі мої дурощі і подлощі. Він почав грізним тоном запитувати мене: "Пощо ти публікуєш мої листи? Я ж тобі присилав їх для тебе, а не з тим, щоб ти їх публікував. Ти ж не мав на се ніякого права" і т.д. в такім роді. Більше з тої забави може удасться міні списати з пам'яті, то для <нрзб.> прийшло й Вам. Та звертаючися до Вашого любого листа, який я вчора дістав від Гнатюка зі Львова, спішу Вам відповісти, що я перейшов дуже тяжку і болочу хворобу, яка грозила міні смертю, і перед тижнем отсе мусів виїхати до Ліпика на горячі йодові купелі. Та й тепер іще мое здоровля дуже немудре, але, головно, моя душа і мисленя такі мляві, обезсилені, отупілі й

отяжкілі, що я навіть подумати не можу про якусь, хоч би троха оригінальну роботу. Просто перо з рук паде, а коли пишу в зв'язку кілька слів, то певно пропущу кілька букв і виходить нонсенс. Отсе й веде мене до головного Вашого питання. Моя "Історія укр. літ.", з якої написано перший нарис (об'єм коло 25-30 арк. друку), на мою оцінку, та все те можна вважати тільки за перший нарис, у якому, може, ані одного рядка нема такого, який би можна в тім самім стані дати до друку. Значить, нарис вимагає основного оброблення, на яке у мене немає сили, та й Бог знає, чи й буде коли. Галлюцинації, які мене щочоночі посідають і або зовсім не дають спати або затоплюють мене в горячковім сні і проте мучать мою душу, се ще один із найлекших об'явів моєї хвороби. Головний об'яв – повне отупіння і неможність ніякої, хоч би й механічної роботи. От тому я ще перед вибухом моєї хвороби просив через Вас Хв. Товариство Петербурзьке звільнити мене з даного слова – прислати свою працю в наклад хв. Т-ва, бо я не знаю, чи зроблю її взагалі, і тим менше, коли зроблю її так, аби вона відповідала моїм вимогам, і не хотів би, щоб Товариство видало свій капітал таким непевним підприємством. Наклад моєї "Історії укр. літератури" обезпечений великодушним даром одного українця, який дав на нього 1000 руб., а децю дасть, певно, й передплата, яка буде розписана, певно, не швидше, коли мій скрипт буде готов хоч до половини, і знов не можу абсолютно сказати, коли се може наступити.

Отсе ті дві причини, задля яких я ще раз прошу Вас виеднати в Вашім Товаристві, щоб мене звільнили з наложеного на мене з моєю згодою обов'язку доставити скрипту моєї історії.

Подаю Вам для цікавості одно спостереження массера, що робить міні натираня: В 2000 випадків він знайшов 2, мене третього пацієнта, що мали хребет, покритий волоссям, – решта мали хребет зовсім голий.

Поздоровляю сердечно Вас і всіх знайомих у Петербурзі.

Ваш *Ів. Франко*

Інститут літератури ім. Т.Шевченка НАН України. – Відділ рукописів. – Фонд 3. – № 994. – Автограф.

[Ліпик, 10 квітня 1908 р.]

Дорогий Друже!

Впередучора вночі з 7 на 8 сего місяця сталася міні страшна, майже наскрізь фантастична пригода. Ще я не вспів заснути, до мене в спальню ввійшли невидимі постаті, які пізніше показалися Драгомановим, Веселовським, Шевченком, Гушалевичем і ще деякі, і відчитали міні акт оскарження, якого зміст був такий, що вся моя діяльність доси була екстрактом шкідливости, подлости, невірности, поверховости і зрадливости, закваліфікували мене як гідного осудження і відбиттю 1000-літніх мук на землі, гідного найстрашнійших мук на самім дні пекла. Прочитавши міні той вирок, веліли міні встати і йти з ними. Я не бачив нікого, але чув довкола голоси жаб і окрики: Не йди туди! Йди туди! Не йди дорогою! Йди поперек дороги! лізь поперек пляста, та перед тим, ледво ми уйшли кільканадцять кроків, ще на вулиці веліли мені під загрозою Божого грому зараз скинути сурдут, камізельку, сподні й штани, так що я лишився в самій сорочці. Прогонивши мене з півгодини ріжними неможливими стежками, а властиво, пустелями та калюжами, потім, коли я не хотів йти далі, зложили суд товариський надо мною і засудили мене на вічне пекло, а перед усього повели мене на ліпичку толоку на болото біля калюжі і веліли мені пожитися в болоті, а тоді почалися знов страшні промови Драгоманова, Шевченка і інших, після чого вони скінчили і щезли, а я лишився лежати в болоті. Мій мозок був так обтяжений, що я сидів у тім болоті до 9 години рано, поки мене не знайшли люде і не завезли мене додому. Розуміється, що мої річі пропали, то знач. пропала портмонетка з усіма моїми грішми (коло 185 кор.) і сигарок. Сурдут і штани знайшлися, але гроші і дзигарок пропали. Додайте до того, що задля цього мені Павляки виповіли місце і мене перевели до шпиталю в Панкрацу. Удаюся до Вас з просьбою прислати міні не знаю вже, яким титулом – 200 к., бо й доси заплатив тільки всього, що Павлячку 60 кор. Пробувши отак на дощі і в болоті мало що не всю ніч і часть дня в старшенних дрижаках, я, на щасте, не схватив ані простуди, ані ніякого запалення, а все-таки стан мого здоровля значно погіршився, і я мушу лежати в шпиталі, як колода. Будьте ласкаві, прислати міні гроші якнайшвидше, не більше, але й не менше як 200 К.

Що міні лишиться, то привезу. Про зміст сего листа повідомте мою жінку (про мою пригоду) та заспокійте її по змозі. Крім матеріальної страти, Богу дякувати, для мого здоров'я вона не принесла, здається, шкоди.

Здоровлю Вас сердечно.

Ів. Франко

Інститут літератури ім. Т.Шевченка НАН України. – Відділ рукописів. – Фонд 3. – № 1006. – Автограф.

Публікація *Ярослави Мельник*.